

Aktiivinen osallistuminen arjen ympäristöpolitiikan avaimena

LAAKSO, SENJA & ARO, RIIKKA (2022; toim.) *Planeetan kokoinen arki – Askelia kestävämpään politiikkaan*, 327 s. Gaudeamus, Helsinki.

Ihmisten arjen toimintojen yhteydet käsillä oleviin ympäristökriiseihin, kuten ilmastomuutokseen ja biodiversiteettikatoon, ovat ilmeisiä, mutta eivät yksiselitteisiä. Arjen ja ympäristöongelmien ja -politiikan keskinäistä suhdetta on tutkittu runsaasti. Senja Laakson ja Riikka Aron toimittama kokoomateos *Planeetan kokoinen arki* onnistuu tarjoilemaan monipuolisen ja tuoreen kattauksen tämän tutkimuksen kotimaiselta kentältä.

Teoksen tavoitteeksi asetetaan yksityisen arjen sekä yhteisen ja julkisen politiikan monimutkaisen suhteen avaaminen ympäristö- ja ilmastokysymyksissä. Teos alkaa johdantoluvulla, jossa Laakso ja Aro kytkevät kirjan 2020-luvun ajalliseen kontekstiin ja esittelevät yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen keskeisiä käsitteitä niin arjen kuin planetaaristen prosessienkin tasolla. Teos on jaettu neljään osioon, joista ensimmäinen pohjustaa kirjan tematiikkaa lukijalle käsitellessään arkea ja politiikkaa ympäristökriisien varjossa. Toinen osio astuu askeleen lähemmäs arjen tasoa eritellessään kestävyiden ulottuvuuksia ja mittakaavoja, kuten 1,5 asteen globaalia lämpenemistä kestävä arjen mittarina. Kolmas osio on lukijalle kenties kouriintuntuvien esitellessään näkökulmia kestävä arjen keskeisimmiltä osa-alueilta – asumisesta, ruoasta ja liikkumisesta. Neljäs osio tarkastelee osallisuutta, toimijuutta ja demokratiaa, joissa piilee mielestäni teoksen keskeisin uutuusarvo. Kirjan päättävässä yhteenvetoluvussa kirjan toimittajat punovat kirjaa halkovia teemoja taidokkaasti yhteen, murtavat arjen kestävyteen liittyviä myyttejä ja luovat katsetta tulevaan. Kirjan toimitustyö on varsin huolellista kauttaaltaan, mikä tulee esille muun muassa runsaista kirjan sisäisistä viitteistä, jotka helpottavat tietystä aihealueesta tai näkökulmasta kiinnostuneen lukijan navigointia teoksen parissa.

Arjen ympäristöpolitiikkaan keskittyvänä tutkijana ja opettajana tartuin teokseen innolla. Oma ensikosketukseni ympäristöpolitiikkaan tieteenalana tapahtui opiskelijana 16 vuotta sitten osallistuessani ensimmäistä kertaa ympäristöpolitiikan luennoille silloisella Joensuun yliopistolla. Tuolloin alan kuumimmat käsitteet olivat kestävä kehitys ja ekologinen modernisaatio. Ensimmäinen sovittelee maailman tilaa ja tulevaisuutta yhteen kuluttamiseen ja kasvuun nojautuvien käytäntöjen ja systeemien kanssa, kun taas jälkimmäinen asetti ilmastomuutoksen sankariviittaan teknologian harteille. Ympäristökysymykset ja arki sekä niiden tutkimus ovat olleet viime vuosina murroksessa, kun tieteen tuottama ymmärrys ilmastomuutoksesta ja sen alati kiihtyvistä vauhdista monimutkaisine liittämissä silmiöineen on lisääntynyt. 16 vuoden takaiseen verrattuna aiheet ovat

saaneet huomattavasti lisätilaa myös mediassa ja politiikassa, ja raivanneet tiensä marginaalista kaikkia ja kaikkea koskevien suurten aiheiden joukkoon. Ympäristöpolitiikka ei voi enää olla sektoripolitiikkaa, vaan ympäristökriisi täytyy huomioida kaikessa politiikassa ja toiminnassa. Keskeistä on tavoite globaalista kestävyys siirtymästä, jossa nykyiset tuotannon ja kuluttamisen rakenteet muuttuvat kokonaisvaltaisesti.

Mitä pidemmälle kirjaa lukee, sitä paremmin aukeaa sen nimen merkitys – *Planeetan kokoinen arki*. Teos rakentaa siltoja arjen tason toimien ja planetaarisen mittakaavan ympäristö- ja luonnonvarakriisien välille. Useassa kirjan artikkelissa nostetaan kiinnostavasti esille kysymys arjen (kulutus)valintoja tekevä yksilön sekä ympäristökriisien mittakaavan epäsuhdasta. Onko yksittäisen ihmisen arjen teoilla merkitystä ilmastomuutoksen tai planeetan kantokyvyn suhteen? Vastaukseksi kirja esittää, että näitä kysymyksiä ei ratkaista yksittäisillä arjen teoilla, mutta myöskaan yksilöiden toimetttömyys ja vetoaminen politiikan ja rakenteiden jähmeyteen ei ole tyydyttävä vastaus. Kaivataan kokonaisvaltaista ajattelu- ja toimintatapojen muutosta yhteiskunnan kaikilla tasoilla, ja kansalaisaktiivisuutta ja yhdessä toimimista näiden muutosten vaatimiseksi, kuten erityisesti Ville Lähde artikkelissaan esittää. Kyllä, allekirjoitan tämän, mutta pohdin yhä kyynisesti, kuinka yksittäisten ihmisten arvoja ja erityisesti tottumuksia ja käyttäytymismalleja saadaan ravisteltua niin perusteellisesti, että he nousevat kotisohvilta, yhdistävät voimansa ja järjestäytyvät tai nousevat kapinaan?

Roope Kaaronen ja Anna Pulkan kirjoitus kirjan loppupuolella jatkoi Ville Lähden avaamaa kansalaisaktiivisuuden tematiikkaa ja tarjosi siihen hieman käsinkosketeltavia vastauksia nuorten ilmastolakkoliikkeen tarkastelun kautta. Some on mahdollistanut ympäristökansalaisuuden aivan uudenlaisen esiintulon ja nuorten vahvan toimijuuden. Kaaronen ja Pulka esittelevät sosiaalisen keikahduspisteen ajatuksen, jonka mukaan jo pienikin muutos sosiaalisessa järjestelmässä voi laukaista lukuisia itseään vahvistavia kiteitä, niin sanottu ketjureaktion, mikä johtaa nopeaan muutokseen kollektiivisessa käyttäytymisessä tai jaetuissa arvoissa ja normeissa. Nuorten ilmastolakkoliikkeen sanomaa vuosien 2018–2019 taitteessa vahvisti ajallinen yhteys uuteen, eri puolelta maailmaa riehuviin metsäpaloihin ja tulviin sekä useiden järjestöjen kampanjointiin, jossa vaadittiin hallituksilta kunnianhimoisempia ilmastotoimia. Asenneilmapiiri ja median sisällöt siis muuttuivat nopeasti. Toisaalta median valtaa tarkastellessa en voi olla muistelematta, kuinka nämä ilmastouutiset myös loppuivat kuin veitsellä leikaten maaliskuussa 2020 covid-19-pandemian vallatessa uutistilan. Tämä osoittaa hyvin, kuinka ympäristöpolitiikka ei tapahdu

tyhjiössä, vaan ympäröivät olosuhteet voivat olla otollisia tai toisinaan hyvinkin arvaamattomia.

Uudenlaisen ympäristökansalaisuuden lisäksi toinen keskeinen kirjassa esiin nouseva juonne on ekologisen kestävyuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin tematiikan yhteen tuominen. Tämä ajattelumalli sai runsaasti huomiota ja julkisuutta vuonna 2018 taloustieteilijä Kate Raworthin luoman Donitsitalous-mallin myötä. Sen mukaan ihmiskunnan tulisi elää siten, että yksilöiden sosiaalinen perusta (kuten terveys, ruoka, asunto, tasa-arvo) täyttyisi, mutta kulutus ei ylittäisi ekologista kattoa eikä siten uhkaisi planetaarisia rajoja. Teea Kortetmäki ja Tuuli Hirvilampi käsittelevät kirjoituksessaan kestävää hyvinvointia ja purkavat tämän käsiteparin kiinnostavalla tavalla osiin. Hyvinvointia he eivät tyydy rajamaan vain ihmisten hyvinvointiin, vaan astuvat ulos antroposentrisestä katsannosta ja asettavat muunlaiset sekä koko elonkehän rinnakkain ihmisen kanssa. Ihmisen näkökulmasta ajateltunakin hyvinvointia voidaan tarkastella monella tapaa, esimerkiksi tarpeiden, nautinnon tai merkityksellisyyden tunteen näkökulmista. Kuinka paljon ihminen tarvitsee voidakseen hyvin? Lisääkö kuluttaminen aina hyvinvointia? Kyseinen keskustelu on ollut käynnissä jo usean vuoden ajan, ja tähän kytkeytyviä kuluttamisen ja hyvinvoinnin nurjaa puolta esiin tuovia arjen ilmiöitä ovat muun muassa ostoskrapula (syylisyys), omistamisen tuoma stressi ja *less is more* -ajattelu, kuluttamisen suuntaaminen elämyksiin tavaroiden sijaan sekä turhasta tavarasta luopuminen, eli niin sanottu konmaritus. Marja Salo ja Michael Lettenmeier puolestaan tarkastelevat artikkeleissaan arjen käytäntöjä ja sitä, millaisia muutoksia ihmiset olisivat valmiita tekemään, jotta globaali ilmastolämpeneminen saataisiin rajoittamaan 1,5 asteeseen. On kiinnostavaa pohtia oman arjen kautta, ovatko nämä teot aina kompromisseja tai luopumista, joka vaikuttaisi hyvinvointiin negatiivisesti.

Kolmas itseäni erityisesti puhutellut kirjan teema käsittelee kuluttajakansalaisen käsitteen kritiikkiä, johon pureutuvat kirjan luvuissaan erityisesti Galina Kallio ja Eeva Houtbeckers sekä Ville Lähde. On hätkähdyttävää huomata, kuinka paljon käsitteillä on voimaa ja valtaa ajattelutapoihimme ja kuinka voimakkaasti totunnaiset puhuvat saattavat vaikuttaa todellisuuden hahmottamiseen. Harvoin arjessa tulee pysähdyttyä jonkin käsitteen äärelle pohtimaan ja kyseenalaistamaan sen merkityksiä. Kuluttajakansalaisen rooliksi annetaan kuluttaa ja olla kansalainen, jolla on tiettyjä poliittiseen osallistumiseen liittyviä oikeuksia, joista keskeisimpänä on äänestämisen. Kuluttajana yksilön oikeutena ja vaikutusmahdollisuutena nähdään äänestämisen vaalilupukkeen lisäksi myös kukkarolla. Kallio ja Houtbeckers murtavat kuluttajakansalaisen roolia ja tarjoavat tilalle omaehtoista, moninaista ja uusintavaa toimijuutta. Tätä uudenlaista toimijuuden otetta he tarkastelevat ruokatalouden uusien muotojen, kuten omavaraisuuteen pyrkivien kotitalouksien sekä kumppanuusmaatalousyhteisöjen kautta. Tämän äärellä jäin pitkäaikaisena kaupunkiviljelyharrastajana sekä ruokapiiri- ja kump-

panuusmaatalousaktiivina miettimään omaa jokseenkin vastakarvaista ja omaehtoista rooliani ruokataloudessa. Tosiaan, en ole ollut vain kuluttaja, vaan myöskin tuottaja, välittäjä, koordinoija ja osallinen. Kallion ja Houtbeckersin kirjoitus kysyy, kuinka vapaita oikeastaan olemme tekemään kulutuspäätöksiä markkinatalouden ja ruokamarkettien monopolien maailmassa, ja tarvitseeko rahan olla ainoa vaihdannan väline. Kirjoitus tarjoileekin aivan varmasti tuoreita ajatuksia ja välineitä oman (kuluttaja)roolin tarkasteluun meille ihan jokaiselle marketin käytävien tallaajalle.

Salo ja Lettenmeier kirjoittavat, kuinka käytännöt ja kulutus nojaavat ympäröiviin materiaalsiin ja sosiaalsiin olosuhteisiin, jolloin ympäristön ja palvelujen on tuettava käytäntöjen muutosta. Palaankin lopuksi takaisin suureen dilemmaan yksilöiden arjen juurtuneista käytännöistä. Ympäröivän sosiaalisen todellisuuden vaikutus ihmisten käyttäytymiseen on vaikutuksiltaan niin totaalinen ilmiö, että sitä olisin suonut käsiteltävän kirjassa vieläkin enemmän. Juurtuneista totumuksista huolimatta on kiinnostavaa, kuinka tavat ja sosiaaliset normaalit voivat murtua nopeastikin, kuten covid-19 ja sota Euroopassa ovat esimerkiksi liikkumistapojen muutosten, kodin varustelun, auttamishalun tai lahjoitusten tekemisen muodossa osoittaneet. Ilmastonmuutoksen ja biodiversiteettikadon uhka eroaa rytmiltään virustaudin tai sodan uhkasta, eikä siten ole saanut aikaan yhtä nopeita muutoksia ihmisten käyttäytymisessä.

Kun katson ympärilleni bussissa tai jopa kadulla, usein valtaosa ihmisistä selaa puhelintaan. Kun puhelin luo näin suuren osan sosiaalista todellisuuttamme, somella on valtavasti potentiaalia toimia sosiaalisten normaalien muuttajana ja tehokkaana ajurina ihmisten arjen käytäntöjen ja tottumusten muuttamisessa. Kaarosen ja Pulkan esimerkki nuorten ilmastoaktivismista ja ajatus sosiaalisesta keikahduspisteestä nojaa pitkälti tähän ajatukseen. Ongelmana voidaan kuitenkin nähdä sosiaalisen median kuplautuminen. Ilmastoaktivismiin kannustavia sisältöjä näkevät todennäköisimmin ne, jotka jo muutenkin ovat asiasta kiinnostuneita ja valvettuneita. Ilmastoasioiden suhteen passiivisempien yleisöjen löytäminen somen kautta on haaste, johon ensisijaisesti jonkin muun aiheen tiimoilta aktiiviset ja seuraturat somevaikuttajat voisivat tarttua.

Kiinnostavaa, innostavaa ja silmiä avaavaa kirjan lukijalle on pohdinta jatkavasta muutoksesta niin arkeamme ympäröivissä materiaalisissa rakenteissa kuin sosiaalisissa normaaleissakin. Esimerkiksi runsas lihankulutus tai yksityisautoiluun perustuva liikkumisjärjestelmä ovat tämän hetken normaaleja, mutta eivät muuttumattomia tai ikuisia. Muutosta tapahtuu jatkuvasti, ja kirjan sanoma tuntuu olevan, että sen suuntaan ja rytmihän voimme yhteisellä aktiivisella toimijuudellamme vaikuttaa.

KRISTA WILLMAN

*Johtamisen ja talouden tiedekunta,
Tampereen yliopisto*